

ETO: 821.511.141-312.4"18"
821.511.141-312.4"20"
DOI: 10.19090/hk.2024.4.20-36

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

BENCE Erika

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék, Szerbia
erika.bence@ff.uns.ac.rs
ORCID: 0000-0001-8111-3848

ISPÁNOVICS CSAPÓ Julianna

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék, Szerbia
csapo@eunet.rs
ORCID: 0000-0003-4277-2765

A 19. SZÁZADI BŰNÜGYI TÖRTÉNET ÉS „BŰNREGÉNY” 21. SZÁZADI REKONSTRUKCIÓI

Reconstructions of 19th century criminal stories and 21st century
“crime novels”

O nekim savremenim rekonstrukcijama kriminalističkih
i detektivskih romana 19. veka

Milbacher Róbert *Léleknyavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről* című 2018-as, illetve András László *A vörös korona: Mindenkiből lehet áldozat* című 2021-ben napvilágot látott bűnregénye is reflektál a 19. századi magyar bűnügyi történet létformájára, pontosabban a hiányára. Az előbbi önfikciója a *Fanni hagyományaitól* a *Testvériségt trilógián* át a *Pokolkerékig* működtetett eljáráson alapul: úgy határozza meg saját helyét az alakulástörténetben, mintha egy hiányzó, elveszett vagy elfelejtett mű(faj) utólagos rekonstrukciója volna. András László regényében viszont a főhős, Harmath Endre nyomozó beszél a 19. századi bűnesetek természetéről, különösen az 1880-as évek e téren tapasztalt jelenségeiről, amelyeknek – állítása szerint – leghitelesebb ábrázolását Lengyel Péter *Macskakő* (1988) című regénye jelenti. Mindezek a reflexiók azt sugallhatják számunkra, hogy a 19. századi

magyar irodalomban, mert – a Lengyel által megjelenített millennium időszakát kivéve – Magyarországon nem történtek „ötletes”, nagy volumenű vagy szürreális bűnesetek (mint például a *Morgue utcai kettős gyilkosság*), maga a műfajtypus is hiányzik a magyar irodalom vonatkozó korszakának reprezentációjából, ezért – mint Milbacher a *Léleknvavalyákkal* – utólagosan kell létrehozni. Jelen kutatás célja, hogy megvizsgálja, feltérképezze és bemutassa, ha mégis létezett a műfajtypus, hogyan, milyen formában volt jelen a 19. századi magyar irodalomban, és miképp hagyományozódott tovább a 20. vagy a 21. századi bűnregényben.¹
Kulcsszavak: bűnügyi történet, bűnregény, nyomozás, kispikái formák, a posztromantikus regény

Bevezető

Magyarországon nincsenek rendes gyilkosságok. Reménytelenül lemaradtunk a világtól. Tizenkilencedik századi gyilkosságaink vannak. Volt egy komolyabb fellendülésünk 1880 után, amikor Budapest nekilátott, hogy utolérje a birodalmi városokat. Akkoriban voltak szép gyilkosságok. Ötletesek, szürreálisak (András 2021, 253)

– mondja Harmath Endre nyomozó András László *A vörös korona* című regényében, amelynek alcímével, *Mindenkiből lehet áldozat*, a hagyományos értelemben vett és a populáris irodalom vonzatkörébe sorolt bűnügyi regények külső, formai sajátosságait – mint amilyen a sejtelmes és figyelemfelkeltő címek, feliratok alkalmazása a borítón – követi az író. Hasonló könyvészeti jellemzőkkel, azaz feltűnő és az olvasói kíváncsiságra apelláló borítóval jelent meg az András-regény által hivatkozott *Macskakő*, Lengyel Péter 1988-ban napvilágot látott regénye is. Alcíme: *Vértető a szerelmes gyilkosokról, avagy Isten előtt nincsen titok*. Az ugyanitt szereplő műfajmegjelölés értelmében: *detektív regény*, míg a borító más feliratai ponyvairodalmi jellemzőit erősítik: „Vigyázat: zugirodalom! Csak felnőtteknek!” *A vörös korona* narrátora a regény 254. oldalán tesz említést erről, vagyis saját elbeszélői nyelvének és attitűdjének pretextusáról: a magyar bűnügyi regény olyan autentikus megjelenéséről, amelynek legfontosabb narratívaalkotó eleme az utólagos rekonstrukció. Ugyanilyen elképzelen – hogy a magyar irodalom alakulástörténetéből hiányzó korszakok, műfajok és

¹ A kutatás első szakaszában Milbacher Róbert *Léleknvavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről* című regényének kontextualizálására került sor. Eredményeit az első társszerző a következő publikáció révén tette közzé: Bence Erika. 2022. Egy „19. századi” magyar bűnregény 21. századi értelmezése. Milbacher Róbert *Léleknvavalyák* című műfaj-rekonstrukciója. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 47 (1): 315–332.

regénytípusok utólagosan is létrehozhatók és megírhatók (Bence 2012, Borbély 2006, Márton 1998) – alapul, és az ilyen típusú narratívákra építkeznek Milbacher Róbert *Léleknyavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről* című 2018-as regénye. Értelmezése és a vizsgált műfaj-sorba történő elhelyezése jelen kutatásunk már közzétett előzményeit képezik (lásd Bence 2022, 2022b), ezért itt vele kapcsolatban csak azokat a momentumokat emeljük ki, amelyek a kutatás újabb összefüggéseinek megértését, a 21. századi magyar bűnügyi történet újabb fejleményeinek magyarázatait szolgálják.

A *vörös korona* reflektált előképéhez, a Lengyel-regényhez viszonyítva úgy is érthető, mintha az általa ábrázolt 21. századi világ a másik „ellenképe” volna. Ez a fordítottság – az idézett magyarázat szerint – abból következik, hogy száz év alatt eltűnt a magyar közéletből (és alvilágból) az az elegáns bűnözői attitűd, ami a 19. század utolsó évtizedeit, illetve a századforduló időszakát jellemezte, s amelynek jellemzőit utánozhatatlan érvénnyel ragadja meg a *Macskakő* narratívája. Ebben a világban még a bűneseteket is nagy szenvedélyek és szellemi nagyság hatja át. A Lengyel-regényben mind Dajka, a nyomozó, mind a bázongorista bandavezér nagy formátumú személyiségek, a büntény kitervezése és a nyomozás levezetése is bravúros intellektuális teljesítmény (Bence 2022, 194–195).

A *Léleknyavalyák* utószava saját létrejötté fikcióját ismerteti. Mint a 19. századi ismert napló- és levélregényekben, illetve a mintát újraalkotó 21. századi rekonstrukciók² esetében, a közreadó elbeszélő szólal meg, aki a regényről – amelynek olvasását épp befejeztük – mint ismeretlen szerzőjű talált kéziratról beszél. A jelenkorú „megtaláló”³ feltételezi, hogy a mű a Kisfaludy Társaság 1867-es, „valamely kisdud bűnregény megírására” kiírt pályázatára készült, de valahogy elkallódott (miként a magyar irodalom alakulástörténeti múltjából jól ismert esetekben is történt), szerzőjének neve feledésbe merült, és így kimaradt a korszak aktuális kulturális mozgásaiból. Ezzel a közreadó narrátor

---

² Például: Kármán József *Fanni hagyományai* (1794), illetve Vasagyi Mária *Pokolkerék* (2009) című regényei.

³ Hogy az utószó szerzője nem azonos a kézirat alkotójával, és ma élő íróként kell elképzelnünk, több megjegyzés és hivatkozás erősíti meg: jártas a bűnügyi regény elméletében és alakulástörténetében, ismeri a *Bűn és bűnhődés* recepcióját, miközben Dosztojevszkij remeke 1866-ban, egy évvel az állítólagos pályázat kiírása előtt jelent meg. Betekintése van a 20. század második felében népszerűsége szert tett bűnügyi filmsorozatok (mint amilyen a *Columbo*) világába. Utal a Wikipédia Peter Falk (1927–2011) amerikai filmszínészről szóló szócikkére, amelyben szó esik a színész magyar származását taglaló szövegről, illetve Falk Miksa (1828–1908) magyar politikus-újságíróval való állítólagos rokonságáról. Ez azért jelentésszerű mozzanat, mivel közreadója felveti azt a lehetőséget is, hogy a talált kézirat szerzője esetleg az említett író lehet, akinek alakja és személyiségjegyei a regény Jakabfy nevű szereplőjében ismerhetők fel.

– mint *A vörös korona* vonatkozó reflexiója is – azt az irodalomtörténeti anekdotát erősíti, hogy a magyar irodalom alakulástörténetéből hiányoznak bizonyos korszakok, az adott időszakra jellemző irodalmi beszédmódok és műfajok. Pedig (utalnak erre a jelölt utószóban elmondottak) a *Léleknyavalyák*, amely a Czákó Zsigmond (1820–1847) ismert 19. századi drámaíró titokzatos öngyilkosságának körülményeit feltáró nyomozásról szól, olyan műfaji regisztereket szolgált meg, amelyek a világirodalomban is csak két évtizeddel később, a Sherlock Holmes-történetek megjelenésével váltak ismertté és népszerűvé (Bence 2022, 315–332). A műfajkonstituáló, de szerencsétlen körülmények folytán elkallódott kézirat fikciója mögött azonban több más irodalomtörténeti sztereotípiát is húzódik: például az az előfeltevés és minősítés, miszerint a 19. századi magyar irodalom történetében bizonyos jelenségek csak fáziskéséssel és idegen irodalmi hatások eredményeképp, azok – mint Nagy Ignác *Magyar titkok* (1844–1845) vagy Kuthy Lajos *Hazai rejtelmek* (1846–1848) című regénye Eugène Sue *Párizs rejtelmeinek* (1842), vagy *Párizs titkainak* 1872-ben lefordított sikerregénye) – utánzataként jöttek létre. A másik ilyen sztereotíp elgondolás – miként *A vörös korona* korábban idézett sorai is közvetítik – pedig az, hogy minden, ami 19. századi, legyen szó akár bűnesetekről, korszerűtlen, unintelligens magatartásokat és mintákat jelent, amihez képest csak a századforduló modernsége hozott változást.

A vázolt szemlélet helytállóságának vizsgálata során egyrészt azt az alakulástörténeti helyzetet és műfaji kontextust kell áttekinteni, amelyet a recepció, illetve a hiányzó korszakokról és regénytípusokról alkotott történeti anekdoták mint a világirodalmi tendenciákhoz képest „kieső”, vagy fáziskésésben levő alakulásokként írnak le (Márton 1998). Ha a 19. századi magyar irodalomban nem létezik, vagy csak a század utolsó harmadában jelenik meg az igény a detektívregény műfaja iránt, akkor mégis, hogyan beszél ez a regényirodalom bűnesetekről? Igaz-e, hogy a magyar társadalmi és irodalmi közéletből hiányzik az az „elegáns” és „nagyvilági” bűnözői, illetve nyomozói magatartás, ami a világirodalomban népszerűvé vált bűnügyi regény narratíváját meghatározza, s ezért a 19. századi magyar irodalomban csak „feudális” karakterű bűnesetekkel találkozunk? A kutatás ugyanakkor – csak kiegészíti néhány meglátással –, de nem kérdőjelezi meg az „első magyar krimi utáni nyomozás” (Varga 2009, 2021) eredményeit, miként a detektívregény műfajkonstituáló elemeiről szóló diskurzus legfontosabb elemeit és meghatározásait⁴ sem szeretné elvitatni.

⁴ A kutatás itt elfogadja azokat a definíciókat, amelyeket a vonatkozó szakirodalom körvonalaz (Benyovszky – H. Nagy Péter 2009 etc.), illetve a *Léleknyavalyák* utószava felvet.

Műfaji modulációk

A *Léleknyavalyák* az utószó közvetítette anekdota, azaz a regény fikciója szerint egy, a Kisfaludy Társaság „kiseded bűnregény” megírására kiírt 1867-es pályázatára benyújtott pályamű. A felhívás mindkét kulcsfogalma figyelmet érdemel, és közelebbi vizsgálatot igényel. A „kiseded” régies kifejezés, a korabeli nyelvben – elsődleges jelentése, a „csecsemő” mellett – a „kis térbeli kiterjedés” értelmében volt használatos, a pályázat kontextusában viszont két jelentése is releváns: vonatkozhat egyrészt „kis terjedelem”-re, másrészt olyan eljárásra, „melyet jelentéktelennek, ártalmatlannak szeretnének feltüntetni, de valójában nem is olyan kis mérvű.”⁵

A kérdéssel foglalkozó szakirodalom (Szegő 2009; Benyovszky – H. Nagy 2009; Varga 2009, 2021) és a közmegegyezés is Edgar Allan Poe *A Morgue utcai kettős gyilkosság* című novelláját tekinti az első mai értelemben vett detektív-történetnek. Vagyis az első ilyen történet nem a regény, hanem egy kisebb („kiseded”) forma keretei között jelenik meg. A Kisfaludy Társaság pályázati felhívásában a „kiseded bűnregény” kitétel jelentheti ezt a követelményt, de azt is, hogy a magaskultúra/hivatásos irodalom alatti, szórakoztató nyelvi regisztereket megszólaltató „aluljáró könyvecske” megírására gondoltak. Annak, hogy a kezdetek a legtöbb irodalmi jelenség tekintetében vitathatók, vizsgálatunk szempontjából nemcsak azért van jelentősége, mert egy „másik kezdet”-re, E. T. Hoffmann *Scuderi kisasszony* (1819) című kisregényére is visszatekintünk, hanem mert a „kisebb formák” jelentőségét is megerősítik a detektívregény előzményei, első megjelenési formái, illetve kezdeti sorában.

A magyar krimi kezdetének és első megjelenési formáinak kijelölése a magyar irodalomtörténeti recepciónak neuralgikus pontja és vitatott kérdése. Varga Bálint több „nyomozást indított” az „első magyar krimi után” (Varga 2009, 2021). Ezekben egyrészt elutasítja a detektív-történet „kiterjesztett” értelmezését, ahogy például az általa is hivatkozott Hankiss János 1928-ban megjelent kismonográfiája kezeli a problematikát, s ennek értelmében:

még Arany János is helyet kapott a „detektívregény”-ről szóló könyvben, éppen ezért fontosnak tartok leszögezni a fenti definíción⁶ kívül még pár

⁵ Arcanum. Kézikönyvek. *A magyar nyelv értelmező szótára*. K/kiseded. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/k-359B8/kiseded-36E75/>

⁶ A krimi tehát egy olyan írás (regény vagy novella), amelyben a főhős logikus nyomozás során kideríti, ki követte el az írás cselekményeül szolgáló bűntettet. A legtöbb krimi ezenfelül még ►

alapvetést. Az irodalom egyik legkedveltebb témája a bűn – nem véletlenül, hiszen mindenki szeret a bűnről olvasni. Ezen az alapon Shakespeare is krimiszerző, sőt a görög és római drámaírók is bűnügyi történeteket írtak. Egy ekkora esernyő alá minden belefér. A modern krimiben viszont kiemelt helyet kapott (és így a modern olvasóban is felmerült) az erkölcsi kérdés, az adott történet középpontjában álló bűncselekmény morális vetülete és faktora. Még Hankiss és Erényi is a gonosztevőre helyezték a hangsúlyt, a detektív helyett, aki a modern krimi másik állandó szereplője: a nyomozó, régies szóhasználattal élve: a „felderítő”, a „puhatoló”, a kopó, a hekus. A nyomozó személyének módosulásai aztán teljesen szétfeszítették a műfaj kereteit, ám nyugodtan leszögezhető: nincsen krimi nyomozó nélkül. Ahogy nincsen krimi erkölcsi hatás/ellenhatás nélkül (Varga 2021).

Másrészt kifejti azt a körülményt is, amiért a 19. századi magyar irodalomban a legváltozatosabb műfajok keretében megjelent bűnügyi történetek nem sorolhatók sem a hagyományos, sem a modern értelemben vett krimi égisze alá. Legfontosabb érve nagyrészt megegyezik azzal, amit a magyar bűnregény történetére reflektáló kortárs próza, így András László *A vörös korona* című regénye a „feudális karakterű” bűnesetekről elmond vele kapcsolatban:

a [...] művek jelentős részére jellemző, hogy a bűn nem demokratikus, vagyis mindenkié, hanem a legtöbbször a legalsóbb népréteg hitbizománya (csak néhány esetben a legfelsőbbé), az áldozat pedig legalább is nemesi származású, de gyakran főrendi. Hiába keressük ugyanis a modern krimi demokratizmusát ebben a korban, nyomát sem találjuk. A modern krimi – illetve az, amivé a krimi hosszú fejlődése során vált, és egy ideje már csak klasszicizálódik – ugyanis velejéig demokratikus. Mindenki lehet bűnös és mindenki lehet áldozat. Lassan nem a ki az érdekes, hanem a hogyan. Hogyan lett valakiből gyilkos? Miért lenne azzá? (Varga 2021).

A Léleknyavalyák utószavában a közreadó szerepét magára öltő fiktív elbeszélő – a pályázati kiírás leírásával és a rá vonatkozó többszöri reflexióval – definiálni is igyekszik a kor bűnügyi regényre vonatkozó szemléleteit, amelyeknek fényében válhat indokolttá az állítólagos pályázat kiírása. A közreadó állítása szerint ugyanis 1867-ben még hiányzik a magyar irodalomból az a narratíva,

- ▶ egy nagyon fontos követelménynek is eleget tesz: a főhős – rendszerint – sikeres nyomozása által visszabilen az erkölcsi rend azoknak az életében, akikre a bűncselekmény elkövetése hatással volt (Varga 2021).

amely „bűnből vagy vétségéből fakadó titoknak az ész és az értelem segélyével való nyílt és tiszta világosságra hozatalát” (Milbacher 2018, 234) tárja elénk.⁷ Ugyanezen az állításon alapul a Milbacher-féle rekonstrukció, azaz a talált regénykézirat fikciója, amivel igazolni lehetne, hogy a 19. század végén mégis létrejött vagy létrejöhetett a mai értelemben vett bűnügyi regény műfaja a magyar irodalomban. A *Léleknyavalyák* hősei ezért nagyvárosi és polgári környezetben láthatók, életvezetésük a megjelenített kor viszonyai közepette egymással szembenálló konzervatív (mint Hummel József nyugalmazott városi alkapitány és az ügyet felgöngyölítő nyomozó), illetve liberális (mint Csengery Antal lapszerkesztő és gyanúsított, illetve Czákó Zsigmond drámaíró és áldozat) értelmiségi magatartásoknak felel meg. Hummel az elegáns és intelligens (de kissé meghasonlott) nyomozó alakját testesíti meg, és mint C. Auguste Dupin vagy Sherlock Holmes, ő sem tartozik már a rendőrség szolgálatába; tényfeltáró munkája a magánnyomozás módszerének felel meg.

Van azonban két olyan mozzanata („csavara”) Milbacher Róbert *Léleknyavalyák* című regényének, amely ugyanakkor relativizálja is a műnek, mint a 19. századi bűnügyi regény – „korabeli” szóhasználattal: bűnregény – utólagos megírhatóságának, vagy a hagyományból való rekonstruálhatóságának elképzelését. Fontos momentum, hogy a „bűnregény” mint műfajmegnevezés nem szerepelhetett volna egy 1867-es pályázati kiírásban, mivel 20. század végi szóalkotás.

A kortárs recepció [...] úgy tartja, hogy a szót a Wolf Haas-fordító és kritikus Bán Zoltán András⁸ alkotta, s az 1990-es években lezajlott, a *Beszélő* című hetilap által bűnügyi regény műfajára meghirdetett, az *Élet és Irodalom* által tovább vitt pályázat⁹ egyetlen „végig írt” pályamunkája (Szegő 2009), Tar Sándor *Szürke galamb*¹⁰ című művének alcíme tartalmazza a műfajtypus-jelölést (Bence 2022, 2022b).¹¹

⁷ E. A. Poe *A Morgue utcai kettős gyilkosság* című novelláját magyarra először Mikszáth Kálmán fordította le 1875-ben. Jellemző, hogy *Rejtélyes gyilkosság* címmel jelent meg a *Mulattató* című lapban.

⁸ Bán Zoltán András 2009 és 2011 között az osztrák író öt regényét fordította le magyarra. Ezek: *Halottak feltámadása* (regény, 2009), *Csontdaráló* (regény, 2009), *Jőjj, édes halál!* (regény, 2010), *Silentium!* (regény, 2011), *Mint az állatok* (regény, 2011).

⁹ Forrás: Tar Sándor *Szürke galamb* című regényéről beszélget Angyalosi Gergely, Bán Zoltán András, Beck András és Radnóti Sándor. *Beszélő Online*. 1 (4): <http://beszelo.c3.hu/cikkek/tar-sandor-szurke-galamb-cimu-regenyrol>

¹⁰ Tar Sándor. 1996. *Szürke galamb Bűnregény*. Budapest: Magvető.

¹¹ A kérdéssel, más szempontból részletesebben a két korábbi, hivatkozott tanulmányomban foglalkozom, amelyben kitérek nemcsak a „bűnregény” műszó keletkezésének időpontjára, de újabb ►

A *Léleknyavalyák* abban is a kortárs magyar bűnügyi történet változatának mutatkozik, hogy a benne nagy precizitással lekövetett és feltárt „bűneset”-ről (Czakó Zsigmond drámaíró öngyilkosságáról) végül kiderül, hogy nem volt az, illetve nem úgy, vagy nem akkor történt bűncselekmény, amiként azt a narráció sejteti. Csak a regény végén derül ki, hogy igazából nem is Czakó halálának, hanem az alkapitány eltűnésének körülményeit vizsgáló jegyzőkönyvet olvastuk. A *vörös koronában* kibontakozó nyomozás is meglepő fordulatot vesz, amikor kiderül, hogy Hajós Eszter riporter halála ugyan baleset, de hozzá olyan bűncselekmények sorozata vezetett, amelyek messze túlmutatnak a Budapest agglomerációjában elhelyezkedő Boldogszentpál nevű városka világán, és a rendszerszintű korrupció eseteihez vezetnek. Bíró Péter *Hosszú árnyék* című 2024-es regényében is egy furcsa öngyilkosság körülményeit szeretné kideríteni és megérteni (minthogy a valódi rendőrök lezárják az egyértelműen öngyilkosságnak minősülő ügyet) három, nyomozóvá avasztott barát: Szamovics, Dukon és Tamás tanár úr. Az ügy hátterének megvilágítása azonban – mint *A vörös koronában* – a múltbeli bűnök és hatalmi visszaélések, valamint a jelenkori, hasonló természetű visszasságok összefonódására is fényt derít, miközben sok mindenről, illetve sokakról kiderül, hogy nem egészen azok, aminek látszanak. Baróthy Zoltán *Utolsó napok* című kultúrkrimije (2024) is hasonló szövevényt és narratívát jelent a bűnügyi regények sorában, amelyben Becsey Gergely könyvtáros és barátja, Zoltán, egy „levágott fül” gazdáját keresve göngyölli föl a Nemzeti Nagykönyvtárban zajló titokzatos történések fonalát.

Urbánus fordulat a magyar titokregényben (is)

A múlt század utolsó harmadában az irodalomtudomány elméleti és történeti poétikai diskurzusai is nagyrészt konszenzusra jutottak abban a kérdésben, hogy műfaji emlékezetünkben, de jelenkori olvasatunkban is célszerűtlen keresni a „tisza műfajok” példáit. Ehhez a megállapításhoz kapcsolható az a több évtizeddel ezelőtt Zsirmunszkij (Zsirmunszkij 1981) és Žmegač (Žmegač 1987) által is érvényesített tétel, amely kimondja, hogy „a társadalmi fejlődés ugyanazon fokain az anyagi és a szellemi kultúra jellegzetességei egységesek és állandóak, függetlenül a külső időrendiségtől és a földrajzi kiterjedés köreitől”

- kori használatára is, amelynek legjellemzőbb példája a jelen tanulmányban is említett András László-regény, *A vörös korona* alcímbe foglalt önreflexió, amelyben bűnregényként határozza meg önmagát (András 2021). A megnevezés elterjedését jelzi, hogy egy 2023-ban napvilágot látott magyar regény alcíme is erre a műfajra vonatkozó utalást tartalmaz. Böröczki Csaba *Salomé nem szeret senkit* (Kalligram, 2023) című regényének alcíme ugyanis: „bűn, regény”.

(Zsirmunszkij 1981, 22). S bár maga Imre László is felveti műfaj-monográfiájában (Imre 1996), hogy a műfajolvasat az egyik legrégebbi és leghagyományosabb eljárása az irodalmi szövegek értelmezésének, a 19. századi műfajok létformájáról alkotott értékítéletei máig szilárd elképzelést és alapot jelentenek az ilyen típusú vizsgálatok folyamán. Arany János balladairása és a század első felében megjelent (jobbára a Sue-hatás fénykörében tárgyalt) „titokregény” műfajtypusa (többnyire Nagy Ignác, Kuthy Lajos és Beöthy László regényei) kapcsán – bár érti és értelmezi a *Párizs rejtelméi* és a posztromantika mint irodalmi beszéd-mód inspirációját működésében – a nyelvi és társadalmi paradigmaváltás sajátosságát is fontos jelenséggként értelmezi e műfajok és műfajtypusok létrejöttében (Imre 1996, 1996a). A monográfia más fejezeteiben hosszasan tárgyalja a történeti elbeszélés műfaji transzmutációit a narratíva alakulástörténetében, s arra a megállapításra jut, hogy bár a Walter Scott-féle történelmi regény nagyon jelentős hatást gyakorolt a műfajtypus magyar változataira (mindenekelőtt Jósika Miklós regényírásában), a vele szinkron időben megjelent, jellegzetesen vagy sajátos formában magyar (kis)epikai műfajokban, mint amilyen a Kisfaludy Sándor-féle rege, e nélkül is ott van az a látás- és beszédmód (az az attitűd), ami ezt a narratívát működtetni képes (Imre 1996, 161).

Mindezeket a folyamatokat és szemléleteket figyelembe véve egyáltalán nem elképzelhetetlen – ezért értelmezésének „kiterjesztett” (Varga 2021) formáit sem lehet elutasítani –, hogy a magyar bűnügyi történet előzményei, első formái más műfajokban, így a Hankiss János (Hankiss 1928) által említett, és mások (Imre 1996; Bence 2022, 2022b) által e szempontból is vizsgált Aranyballadisztikában jelentek meg.

Kutatásunk első szakaszának eredményeit bemutató tanulmányunkban (Bence 2022b) két 1877-es Aranyballada, a *Tetemre hívás* és a *Vörös Rébék* bűnügyi történetre mutató karakterisztikát értelmeztük. Itt most nem az „elsőség” meghatározásának kérdésében fontosak ezek a szövegek, hiszen a magyar titokregény első darabjaihoz, Nagy Ignác *Magyar titkok* (1844–45), Kuthy Lajos *Hazai rejtelmek* (1846–47), illetve Beöthy László *Goldbach & Comp. fűszerkeskedése a „A kék macskához”* (1858) című műveihez képest is három, illetve két évtizeddel később íródtak, hanem a szabályos balladától való eltérés, illetve a más műfajokkal (így a bűnügyi novellával) mutatkozó hasonlóságaik miatt. A Milbacher-regénynek az a fikciója ugyan beigazolódhat, miszerint 1867-ben még nem létezett a mai értelemben vett bűnregény a magyar irodalomban, viszont árnyalják azokat a feltételezéseket, amelyek szerint az első magyar autentikus bűnügyi történet csak az 1900-as évek elején látott napvilágot. Varga Bálint kutatásai során ezt a pillanatot Gúthi Soma *A vén kopó – Egy titkos rendőr*

emlékiratai című regényének 1907-es megjelenésével azonosította (Varga 2021). Túrzar mester alakjával ugyanis az első dupini és Sherlock Holmes-i karakterű detektív lép színre, de alteregói már ismertek a korábbi évtizedek irodalmából. Abban Varga is egyetért, hogy a *Magyar titkok* jelentős, azaz „hosszú árnyékot vet” a bűnügyi regény későbbi alakulására, s hogy főhőse, Bende nemcsak a magyar, hanem a világirodalomnak is az egyik első detektívje (Varga 2021). Viszont Laczkó András Nagy Ignác-, illetve Kuthy Lajos-tanulmányának konklúzióját, miszerint ebben a Nagy-regényben ismerhető fel az első magyar krimi (Laczkó 2022), elvitatja, mert igaz ugyan, hogy „a könyvben minden együtt van azokból a kritériumokból, amelyek feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy egy regény e műfajba sorolható legyen”, de a következetesen véghez vitt nyomozás

„csak keret, amelyre életképeit ráaggatja. Hogyan másképpen járhatná be Bende Budát és Pestet? Mi oka lenne ellátogatni a nyomortanyákra, a csapszékerekre, vagy a Gellérthegy alatt húzódó bordélyok sorára? A cselekményt nem a nyomozás izgalma viszi előre, hanem Nagy mérhetetlenül élvezetes stílusa, a lebilincselő téma, és a kíváncsiság az olvasó részéről: Mi jöhet még ezek után? (Varga 2021).

Még fontosabb ellenérve, hogy hiányzik a történet megoldásából az erkölcsi elégtétel, nem történik meg a világ morális rendjének visszaállítása, mivel csak az igazság derül ki, azaz csak az arisztokrata szerepet játszó Sobri Jóskát éri utol a büntetése; meghal, viszont a társadalmi és közösségi anomáliák megoldása – legalábbis a bűnügyi regény által közvetített polgári/értelmiségi világértés szempontjából – elmarad, hősei ugyanis nem polgári magatartások hordozói, környezetük jobbára feudális karakterű.

Arany János említett két balladájában, a *Tetemre hívásban* és a *Vörös Rébék* kifejtette történetben – ha nem is a 19. század végi és a 20. századi detektívregényből ismert formában – de szerepet kapnak a bűnügyi történet rekvizitumai és alakjai is. A *Tetemre hívást* általában középkori babonát dermesztően feudális környezetben megjelenítő szöveggént szokás interpretálni. Azonban, ha kilépünk ezekből a sztereotip értelmezési keretektől, és a jelölt műfaj kontextusába is behelyezzük a balladát, rájöhethetünk, hogy az elbeszélésben nemcsak „minden benne van”, ami egy bűnesetet feltáró narratíva, a nyomozást középpontba állító detektívtörténet sajátossága (bűneset – Bárczi Benő rejtélyes halála; nyomozó – az apa; a törvény intézményei és képviselői – a „tishti pörosztó” és a „kánoni pap”; a nyomozás eljárása – „tetemre hívás”; a gyanúsítottak – a család és a falu teljes népe; az első számú gyanúsított – Kund Abigél, aki utoljára látta élve az áldozatot és végül a fordulat – kiderül, hogy nem történt valódi gyil-

kosság), de az a változás is megjelenik a történetalakításban, ami szétfeszíti a „középkori balladisztikus történet” értelmezési kereteit, és a bűnügyi történet felé lendíti tovább a szövegalkotást. A két fiatal tragédiája ugyanis egyáltalán nem a törvények megsértése, hanem az ábrázolt világban szokványos értékek megváltozása, a normák hatályon kívül helyeződése miatt következik be. Igaz ugyan, hogy az életüket meghatározó normák és szokások még erősen feudálisak, de ők maguk már nem azok: sokkal közelebb állnak a modern ember nihilista világlátásához, mint a középkori lovagi/vitézi/úri magatartások közvetítette világlátáshoz. Ha Bárczi Benő csak egy középkori lovag volna, nem volnának erkölcsi dilemmái sem a közösségi, sem a kapcsolati viszonyait és lehetőségeit illetően, mert a lovagi viselkedéskultúra szabályai eligazítanák ebben. Ő azonban lelkileg labilis, a vágyainak és az érzéseinek kiszolgáltatott, exhibicionista modern hős, miképp „arája”, Kund Abigél személyisége is magában hordozza a női magatartásminták későbbi korokra jellemző változásait: a 19. században színre lépő „végzetasszony” karakterisztikáit. A múlt tragédiái ábrázolásának ugyanis csak akkor van értelme és jelentése, ha „jelen érdekű”, azaz a jelen (ez esetben a 19. század utolsó harmadának) kérdéseire és válságaira kérdez rá, illetve rájuk vonatkozó üzenetet, válaszokat közvetít. Hasonló poétikai megoldásokat érvényesít Arany a *Vörös Rébék*ben is, amelynek tere népi, paraszti környezet, Pörge Dani azonban „kiesik” a saját társadalmi közegében megvalósítható szerepmintákból, amelyek a gonosztett keretein belül egyrészt a betyár, másrészt az úri útonálló magatartásának felelnek meg. Az ilyen karakterű bűncselekmények ugyanis jól átláthatóak és megoldhatóak: a betyár (amivé végül Pörge Dani is válik) „fennakad” és kötelet kap, az úri rabló pedig többnyire „eltűnik”, társadalmi helyzetéhez méltó halált hal, azaz párbajban esik el, mint Sobri Jóska vagy Fatia Negra. Ezekre a bűnesetekre mondja *A vörös korona* nyomozója, Harmath Endre rendőrhadnagy, hogy fantáziátlanok, s nélkülözik a századfordulós bűntények eleganciáját, mint amilyen például a *Macskakő* bárzongoristája által kivitelezett kasszafűrés bűntette.

Pörge Danit, a gyilkost „a törvény nyomozza”, de történetében nem az általa véghez vitt gyilkosságok felderítése a lényeges, hanem az a folyamat, ahogy bűnözővé válik. A férfi első tette, Rebi néni lelővése ugyanis véletlen, azaz gondatlanságból elkövetett emberölés. A tragédiát rossz döntéseinek sorozata, illetve azok a visszás közösségi helyzetek és szerepek idézik elő, amelyekben nem válnak el egyértelműen a jó és a rossz karakterisztikái; a kapzsiság, a megvesztegetés, a csalás és a kerítés hódíthat tért a köznapi vagy szokványos életvezetési modellek között, s ahol „mindenkiből lehet áldozat”, de a fordítottja is kiderülhet. Például a *Vörös Rébék* „hivatali ember”-e, a „kasznár” éppúgy nem áll az erkölcs magaslatán, mint Rebi néni, Sinkó Tera és végül Pörge Dani

sem. A mai értelemben vett krimi legfontosabb műfajalkotó eleme pedig épp ez, a „bűn nyilvánosságának demokratizálódása” (Varga 2021).

A mai értelemben vett detektívregény többnyire urbánus környezetben játszódik. Varga Bálint kiemeli, hogy ezekben a regényekben a fő karakterek, így a nyomozó és az elkövető is polgár, illetve ennek az értékrendnek a hordozója; legtöbbször mindketten nagyformátumú személyiségek: a nyomozás és a briliáns módon végrehajtott büntetés is fejlett intellektusra vallanak. E regénytípus megjelenése a 19. század közepére tehető, fénykora pedig – a Milbacher- és az András-regény fikciója szerint is – a millenniumi Magyarország idejére esik. Nem véletlenül. Ugyanis a jelölt időszakban alakultak ki azok az olvasói magatartások és igények is, amelyek az ilyen típusú regények, azaz a titokregény és a detektívtörténet befogadásához és megértéséhez szükségesek: az az érdeklődés és intellektuális hozzáállás, amely lehetővé teszi a bravúros nyomozás folyamatainak megértését, a nyomozóval, sőt az elkövetővel való „együtt mozgást” is a „felgöngyölítés” során. Varga szavaival élve, arra az attitűdre van szükség, amivel az olvasó bele tudja helyezni magát a történesekbe. Épp ezért a 19. századi titokregény magyar változatainak értelmezése, értékelése és a bűnügyi regény alakulástörténeti sorában való behelyezhetőségének paraméterei nem abból a komparációból következhetnek, illetve vonhatók le, hogy mennyire hatott rájuk és lettek utánpótlásai a Sue-féle titokregénynek, s még csak nem is abból, hogy mennyire felelnek meg egy mai értelemben vett detektívregény karakterjegyeinek. Sem Nagy Ignác, sem Kuthy Lajos nem rejtette véka alá, hogy regényeik megírását ez a mű (a *Párizs rejtelmei*), illetve ez a regénytípus inspirálta, s hogy ennek a magyar változatát szerették volna létrehozni és meghonosítani. A legfontosabb kérdés inkább az, hogy miért.

Imre László a legjelentősebb változást az elbeszélés nyelvének átalakulásában, és a nyelvhez való viszony ironikussá válásában látja. Nem véletlen, hogy mind Kuthy, mind Nagy vizsgált regénye folytatásokban, hírlapban jelent meg, nyelvükre a lebilincselő, az olvasói érdeklődést és kíváncsiságot felcsigázó stílus, valamint az önreflexió jellemző. Megjelent ugyanis városi újságíró és -olvasó karaktere az irodalmi közéletben.

[...] a tárgyalt regénytípus egy nagy, a szentimentalizmustól számítható korszak végén jelenik meg, ahogy másfélszáz év múltán a posztmodern is. Valami megelőző ellenében, vagy legalábbis valami megelőző iránti kétely jegyében működnek azok az ellentechnikák, melyek nemcsak az irodalmi rutin, hanem a gondolkodás sztereotípiái ellenében hatnak (Imre 1996, 196).

– mondja műfaj-monográfiájában a kérdésről Imre László.

Összegzés

A majd egy évszázadig teljesen feledésbe merült és a kánonból kiszorult Kuthy-, Nagy- és Beöthy-regények iránti figyelmet – sajátos módon – a bűnügyi regényről szóló diskurzus jelenkori felélénkülése hívta életre. Ugyanakkor a városregény megjelenésével és olvasásának igényével együtt ható, vele sokszor szétválaszthatatlanul összefonódó magyar titokregényt – mint a bűnügyi regény előképét, első megjelenési formáját – az urbánus próza legkorábbi változataként tartja számon a jelenkori recepció, Imre László hivatkozott monográfiájának vonatkozó fejezetei (Imre 1996, 1996a) mellett kutatások sora foglalkozik ma ezekkel a regényekkel és kérdésekkel (Bence 2022a; Farkas, 2022; Kálai 2014; Kovács 2022; Laczkó, 2022; Márton-Simon 2017; Völgyesi 2007).

A kortárs magyar krimi válfajai, mint amilyen a „bűnregény” (Milbacher Róbert: *Léleknyavalyák*, András László: *A vörös korona*, Böröczki Csaba: *Salomé nem szeret senkit*), a városregény és a kultúrkrimi karakterisztikáit egyesítő változat (Szilasi László: *A harmadik híd*, Baróthy Zoltán: *Utolsó napok*, Bíró Péter: *Hosszú árnyék*), illetve a gótikus pszichothriller (például: Nagy Gabriella *Elviszlek Amerikába* című regénye) sajátos és megegyező módon saját hagyományukként nem a 20. századi autentikus detektívregényt, hanem a 19. századi titokregény, illetve a különböző kispikái formákban megjelenő bűnügyi történetet aktivizálták, s íródtak rá.

A bűnügyi regény első megjelenési formáinak kutatásában nem volna érdektelen megvizsgálni a Kuthy-, Nagy- és Beöthy-regényeket a Magyar Regénytár sorozatban megjelentető, gondozó és elhelyező Mikszáth Kálmán néhány kisregényét is, mint amilyen az 1902-ben megjelent *A sipsirica*.¹²

Irodalom

András László. 2021. *A vörös korona: Mindenkiből lehet áldozat. Bűnregény.* Budapest: Kalligram Könyvkiadó.

Baróthy Zoltán. 2024. *Utolsó napok.* Budapest: Kalligram Könyvkiadó.

Bence Erika. 2012. Báthory Zsigmond arcképe (31–37). Barokk kor, barokk idő: új magyar „barokk” regény (63–69). Történelem, (napló)regény Vasagyi Mária: *Pokolkerék.* (71–77). In Uő. *Arachné szőnyege: A magyar irodalom alakulástörténeti „szövevénye” a XVIII. század végétől napjainkig.* Újvidék: Bölcsészettudományi Kar – Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium.

---

¹² Vonatkozó rész kutatások: Bence 2015, 2022a.

- Bence Erika. 2015. Irodalmi és közéleti referenciák Mikszáth Kálmán prózáírásában. In *Virtuális irodalomtörténet*. 33–45. Veszprém: Iskolakultúra – Gondolat Kiadó.
- Bence Erika. 2022. Egy „19. századi” magyar bűnregény 21. századi értelmezése. Milbacher Róbert Léleknyavalyák című műfaj-rekonstrukciója. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 47 (1): 315–332.
- Bence Erika. 2022a. Miért kék macska? Beöthy László elfeledett regényéről. *Korunk* (Cluj-Napoca). 3 [33/7]: (7), 43–51.
- Bence Erika. 2022b. A bűn eleganciája és fantáziátlansága (András László: A vörös korona). In *A Tarkó-rejtély: Elemzések, bírálatok a magyar irodalom köréből*. 194–199. Újvidék: Bölcsészettudományi Kar – Magyar Tanszék.
- Beöthy László. 1908. *Goldbach & Comp. fűszerkereskedése a „A kék macskához”*. Szerkesztette és bevezetővel ellátja: Mikszáth Kálmán (V–VIII.). Budapest: Franklin-társulat (Magyar regényírók képes kiadása, 31.)
- Bíró Péter. 2024. *Hosszú árnyék*. Budapest: Kalligram Könyvkiadó.
- Böröczki Csaba. 2023. *Szalomé nem szeret senkit: „bűn, regény”*. Budapest: Kalligram Könyvkiadó.
- Borbély Szilárd. 2006. „A tovább gondolkodó olvasó...”: Márton László regénye és a Kártigám. In *Uő. Árkádiában. Történetek az irodalom történetéből*. 37–41. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- Farkas Nikolett. 2022. A járdakoptatás mint térszervező elem Nagy Ignác Magyar titkok című regényében. *Irodalomtörténeti Közlemények* 126 (1): 83–98.
- Hankiss János. 1928. *A detektívregény (A „népszerű irodalom” elmélete és története I.)*. Debrecen – Budapest: Csáthy Ferencz Egyetemi Könyvkereskedés és Irodalmi Vállalat R.-T.
- Hoffmann, E. T. A. 1987. *Az arany virágcserep: Scuderi kisasszony*. Ford. Horváth Zoltán, Gergely Erzsébet. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Imre László. 1996. A posztromantikus (Kuthy Lajos-, Nagy Ignác-féle) regény újdonsága a XX. század második felének jelenségei felől nézve. In *Műfajok létformája XIX. századi epikánkban*. 177–196. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Imre László. 1996a. Két romantikus regény analógiái és oppozíciói (Eötvös József: A karthausi; Beöthy László: *Goldbach and Comp. fűszerkereskedése „A kék macskához”*). *Uő Műfajok létformája XIX. századi epikánkban*. 197–207. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Kálai Sándor. 2014. Médium, műfaj, mediáció. (Kuthy Lajos: Hazai rejtelmek). In *„Szirt a habok közt”: Tanulmányok Imre László 70. születésnapjára*. 179–185. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Kovács Krisztina. 2022. A modern nagyváros vizuális reprezentációi. Irodalom és fotóművészet kapcsolódásai. *Per aspera ad astra*. IX. (1) <https://journals.lib.pte.hu/index.php/paaa/article/view/5889/5688> (2024. szept. 25.)

- Kuthy Lajos. 1906. *Hazai rejtelmek*. Mikszáth Kálmán. *Bevezető*. (IV–VII). Budapest: Franklin-társulat. (Magyar Regényírók Képes Kiadása 8.).
- Lengyel Péter. 1988. *Macskakő*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Laczkó András. 2022. Variációk egy témára. (Nagy Ignác: Magyar titkok és Kuthy Lajos: Hazai rejtelmek című művének viszonyáról). In *A Tudás Fája: Az I. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia dolgozatai*, szerk. Csányi Erzsébet. 438–465. Szabadka: VMFK.
- Márton László. 1998. Kitaposott zsákutca, avagy történelem a történetekben (Két példa). *Jelenkor* 41 (2): 146–168.
- Márton-Simon Anna. 2017. Változatok rejtelmekre: A honosított és újraértett Sue-féle városregény a 19. század közepén. XX. Reál- és Humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia. (ETDK) Kolozsvár, 2017. május 18–21. <https://etdk.adatbank.ro/pdf/martonsimonanna.pdf> (2023. szept. 20.)
- Mikszáth Kálmán. [1881]. *Mikszáth összes műve: Elbeszélések 33. kötet*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Mikszath-mikszath-osszes-muve-2A85B/elbeszelesek-2741-kotet-37D19/eji-setak-es-eji-alakok-i-1881-33-kotet-3BB95/> (2022. jún. 02.)
- Mikszáth Kálmán. 1973. *Galamb a kalitkában. Páva a varjúval. A szelistyei asszonyok. A sipsirica. Akli Miklós cs. kir. udvari mulattató története*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Milbacher Róbert. 2018. *Léleknvavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Nagy Ignác. 1908. *Magyar titkok*. Mikszáth Kálmán. *Bevezető*. (VII–VIII.). Budapest: Franklin-társulat. (Magyar Regényírók Képes Kiadása, 5–6–7.)
- Sue, Eugène [Sue Jenő]. 1922. *Párizs rejtelmei. Regény, 1–3*. Budapest: Tolnai. (Tolnai regénytára).
- Szegő János. 2009. A krimik feltámadása. *Litera. hu*. ápr. 26. <https://litera.hu/magazin/tudositas/a-krimik-feltamadasa.html> (2022. márc. 4.)
- Varga Bálint. 2009. Nyomozás az első magyar krimi után. In *Lepipálva* (Tanulmányok a krimiről). Összeállította Benyovszky Krisztián és H. Nagy Péter. 49–81. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.
- Varga Bálint. 2021. Nyomozás az első magyar krimi után. Dolgozat a magyar krimi kezdeteiről. *Magyar Krimiszemle*, ápr. 09. <https://magyarkrimiszemle.hu/2021/04/09/nyomozas-az-elso-magyar-krimi-utan/> (2024. szept. 25.)
- Völgyesi Orsolya. 2007. *Egy siker kudarca: Kuthy Lajos pályafutása*. Budapest: Argumentum. (Irodalomtörténeti füzetek, 163).
- Žmegač, Viktor. 1987. *Povijesna poetika romana*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Zsirmunszkij, Viktor Makszimovics. 1981. *Irodalom, poétika: Válogatott tanulmányok*. Ford. Brodszky Erzsébet, Katona Erzsébet, Kiss János. Budapest: Gondolat Kiadó.

RECONSTRUCTIONS OF 19TH CENTURY CRIMINAL STORIES AND 21ST CENTURY “CRIME NOVELS”

The books by Róbert Milbacher's *Léleknyavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről* (*Soul Maladies – or On the Nature of Suicide and Other Destructive Substances*) published in 2018, and László András's *A vörös korona: Mindenkiből lehet áldozat* (*The Red Crown: Anyone Can Become a Victim*) which came out in 2021, both reflect on the nature—or rather the absence—of 19th-century Hungarian crime stories. The former's self-fiction draws on methods used in *Fanni hagyományai* (*Fanni's Traditions*), the *Testvériség-trilógia* (*Brotherhood Trilogy*), and *Pokolkerék* (*Hell's Wheel*): it defines its place in literary history as if it were a belated reconstruction of a missing, lost or forgotten work/genre. In László's novel, however, the protagonist, the detective Endre Harmath, speaks about the nature of 19th-century crime cases, especially about the phenomena experienced in this field in the 1880s, claiming that the most authentic portrayal of these can be found in Péter Lengyel's 1988 novel *Macskakő* (*Cobblestone*). These reflections might suggest that due to the absence of “ingenious”, large-scale, or surreal crimes (like *The Murders in the Rue Morgue*) in 19th-century Hungary—except for the era portrayed by Lengyel around the turn of the century—the genre itself is also missing from the representation of this period in Hungarian literature. Hence, as Milbacher does with *Léleknyavalyák*, the genre needs to be retrospectively created. This research aims to investigate, map out, and present how and in what form the genre might have existed in 19th-century Hungarian literature, and how it has been passed down in 20th- or 21st-century crime novels.

Keywords: criminal story, crime novel, investigation, short epic forms, post-romantic novel

O NEKIM SAVREMENIM REKONSTRUKCIJAMA KRIMINALISTIČKIH I DETEKTIVSKIH ROMANA 19. VEKA

Detektivski roman Roberta Milbahera *Léleknyavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről* / *Duševne bolesti ili o prirodni samoubistva i drugih smrtonosnih sredstava* (2018), baš kao i roman *A vörös korona: Mindenkiből lehet áldozat* / *Crvena krna: Svako može da postane žrtva* (2021) Lasla Andraša, upućuju na formu mađarske kriminalističke priče iz 19. veka, tačnije na njeno odsustvo. Milbaherova autofikcija zasnovana je na postupku poznatom još od romana *Fanni hagyományai* / *Fanikina zaostavština*, pa preko trilogije *Testvériség* / *Bratstvo*, sve do dela *Pokolkerék* / *Pakleni točak*, u kojem delo definiše sopstveno mesto u književnom razvoju kao da je u pitanju naknadna rekonstrukcija nedostajuće, izgubljene ili zaboravljene umetnosti (žanra). U romanu Lasla Andraša, međutim, glavni junak, detektiv Endre Harmat, govoreći o prirodni zločina u 19. veku, posebno o pojavama iz perioda osamdesetih godina, tvrdi da je, po njemu, zločin najautentičnije prikazan u romanu Petera Lenđela *Macskakő* / *Kaldrma* (1988).

Sva ta razmišljanja mogu nam sugerisati da, saglasno mađarskoj književnosti 19. veka (sa izuzetkom Lendelovog prikaza milenijumske epohe), u Mađarskoj nije bilo „maštovitih”, velikih ili nadrealnih zločina (kao što je, recimo, *Dvostruko ubistvo u ulici Morg*), baš kao i da je u reprezentovanju relevantne epohe u mađarskoj književnosti primetno odsustvo samog žanra, te ga je valjalo – kao što to čini Milbaher svojim *Duševnim bolestima* – naknadno kreirati. Cilj istraživanja je da, ukoliko je pomenuti žanr ipak postojao, ono ispita, mapira i predstavi u kom je obliku on bio prisutan u mađarskoj književnosti 19. veka i kako je nastavio da se prenosi u detektivski roman 20. i 21. veka.

Ključne reči: kriminalistički roman, detektivski roman, istraga, kratke epske forme, postromantični roman

A kézirat beérkezésének ideje: 2024. szept. 10.

Közlésre elfogadva: 2024. okt. 1.